

Folketællingerne fortæller

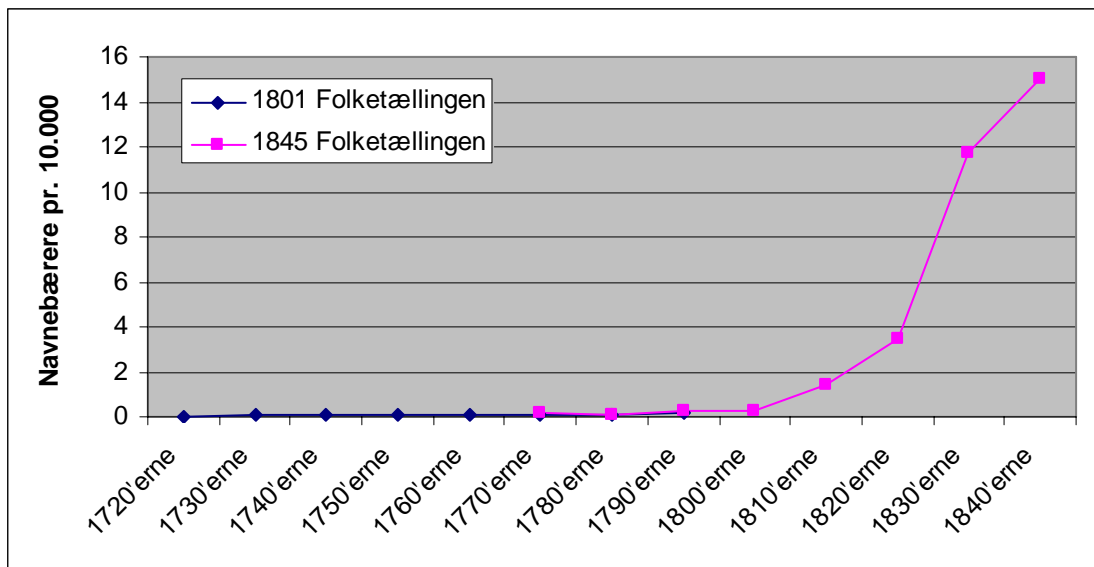
Indtastningerne af folketællingerne giver en genvej til beskrivelse af navnebrugen i Danmark i 1800-tallet

I 1800-tallets Danmark kom et væld af nye fornavne i brug. Før den tid havde opkaldelse været den dominerende navneskik, og børnene bar typisk de samme navne som de bedsteforældre de var opkaldt efter. Det nye i 1800-tallet er at man begynder at give børnene de navne man møder i den litteratur man læser og de figurer man ser i teaterstykkerne. En bølge af nye navne, som har sit indtog i 1800-tallet, er den man i navneforskningen kalder ”Den nordiske navnerenæssance”. Vikingetidens nordiske navne var for en stor del forsvundet i løbet af middelalderen, og nu begyndte man at navngive sine børn med de nordiske navne man mødte i tidens litteratur (samt navne man troede var nordiske). Romantikken var gældende i Danmark fra begyndelsen af 1800-tallet, og med den kom en mængde litteratur med den nordiske fortid som emne. Således gav fx Oehlenschlägers digte og tragedier og Ingemanns historiske romaner inspiration til navne som *Valdemar*, *Harald* og *Thora*.

Den nordiske navnerenæssance har aldrig været genstand for en landsdækkende undersøgelse, formentlig fordi kildesituationen ikke har tilladt det. Ved hjælp af databaserne over folketællingerne fra 1801 og 1845 er det imidlertid blevet muligt at undersøge navnesituationen for hele Danmark i første halvdel af 1800-tallet. Folketællingen fra 1801 kan fortælle hvilke navne der var i brug i tiden op til 1800, og folketællingen fra 1845 kan fortælle hvilke nye navne der har fundet udbredelse frem til 1845. En undersøgelse af dette viser at navne man i tidligere, mindre undersøgelser har knyttet til den nordiske navnerenæssance, ikke altid får en egentlig renæssance. Nogle af navnene gør sig slet ikke gældende i nogen af de to folketællinger, og andre navne er brugt i vid udstrækning allerede inden 1800 hvorfor der ikke kan være tale om en renæssance. Undersøgelsen viser også at nogle navne kan have ”overlevet” i små kroge af landet lige siden vikingetiden, jf. Gorm nedenfor, mens andre navne som var (stort set) fraværende i FT 1801, faktisk får en markant stigning i udbredelsen i løbet af første halvdel af 1800-tallet, jf. *Valdemar* nedenfor.

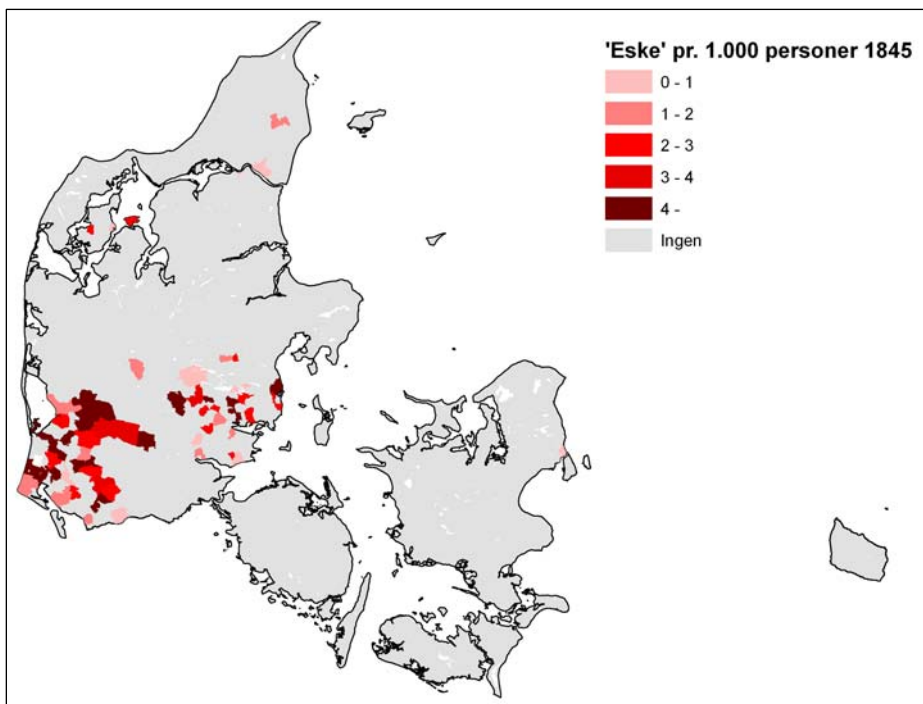
Systematiseringen af folketællingerne og undersøgelsen blev foretaget af flere trin. Først blev folketællingerne for 1801 og 1845 samlet i to store databaser dækkende hele landet. Herefter blev fornavnene klassificeret; i nogle tilfælde kunne det samme navn staves på to måder, selvom det reelt var det samme navn (fx *Valdemar* og *Waldemar*). I andre tilfælde måtte der rettes fejl, fx når fornavn og efternavn var skrevet uden mellemrum. Efter samlingen og klassificeringen af navnene blev der foretaget undersøgelse af udvalgte navnes udvikling over tid og over deres geografiske fordeling.

Ved undersøgelse af udvikling over tid blev antallet af børn med hvert af de udvalgte navne og fødte i hvert af årtier fundet i folketællingsdatabaserne. Dette blev så sat i forholdt til det samlede antal af børn født i årtiet. Som eksempel var der i 1845-folketællingen 304.177 personer mellem 5 og 15 år. Dette tal vil altså omtrent svarer til antallet af folk, som levede i 1845 og som var født i 1830'erne. Ud af disse bar 165 navnet *Valdemar* (eller *Waldemar*). Så ud fra disse to tal kan udledes, at gennemsnitligt fik 11,7 ud af 10.000 personer i dette årti dette navn. Sådanne tal bliver selvfølgelig først interessante, når de sættes i relation til andre årtier:

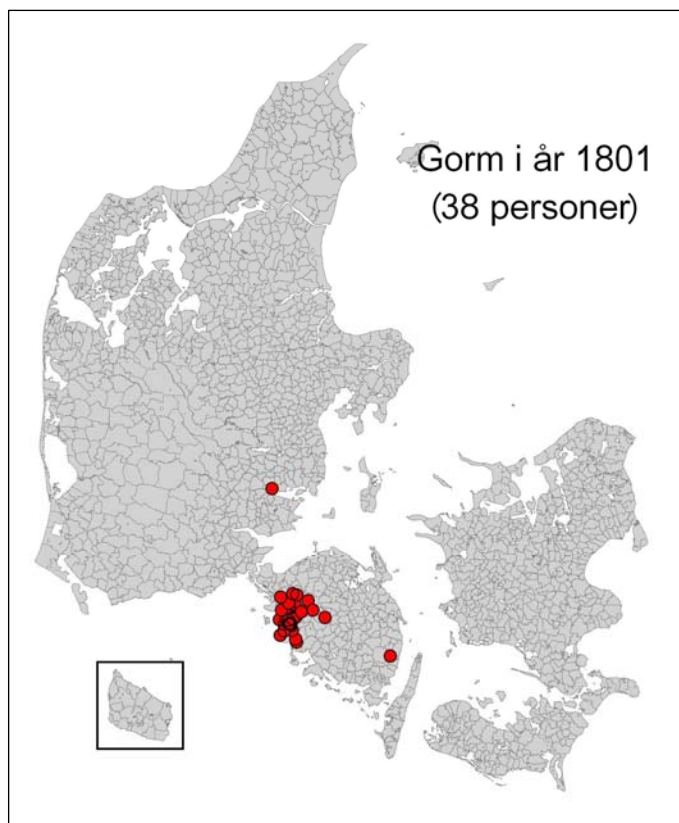

Figur 1: Andelen af børn døbt *Valdemar* (inkl. *Waldemar*) pr. 10.000 inddelt efter årti. *Valdemar* er et tydeligt eksempel på et nordisk renæssancenavn, som efter at have været næsten helt forsvundet siden middelalderen dukker op igen under romantikken i 1800-tallet.

Ud over udviklingen over tid kan der også konstateres forskelle mellem de enkelte egne i Danmark. Der var særlig stor forskel mellem by og land, men også mellem de forskellige landsdele kan der konstateres *regionale forskelle*. Ved disse undersøgelser blev databaserne knyttet til et digitalt kort i et kortprogram (et såkaldt *GIS-program*). I folketællingerne har hvert sogn en kode (*KIP-numret*), og ved at hvert sogn i kortprogrammet har et tilsvarende nummer, kan man knytte databasen til kortet, og få kortet til at vise hvor mange i hvert sogn, der har et bestemt navn. Som ved grafen over den tidsmæssige udvikling er det dog ofte mest fordelagtig at se på andelen af navne, ikke på antallet. Da fx ca. 10 % af Danmarks befolkning boede i København, vil der ofte være flest af alle navne i hovedstaden. I kortet herunder ses andelen af *Eske* pr. 1.000 personer i 1845.

Figur 2: Navnet *Eske* fandtes næsten udelukkende i Vest- og Østjylland og er et tydeligt eksempel på et regionalt personnavn. Faktisk er der så få af eksempler på *Eske* i de andre dele af landet, at man fristes til at tro, at disse er udvandret fra Vest- og Østjylland. Det kræver dog nøjere studier for at fastslå eller afvise dette.

Figur 3: Her er hvert navn på kortet vist med én prik. Navnet *Gorm* (omrindeligt Guththorm: hedensk gud + beskyttelse, beskytter) kendes blandt flere konger i 800- og 900-tallet, både i Danmark, fra de nordiske vikinger i England og fra sagnkongerne i Saxo. Bedst kendt er selvfølgelig Gorm den Gamle (død ca. 958). I løbet af middelalderen bliver navnet fortrængt næsten helt af de nye kristne og udenlandske navne. Det overlever dog flere steder på Fyn, hvor navnet optræder i flere kilder fra 1600- og 1700-tallet. I folketællingen fra 1801 er der kun 38 personer, som hedder Gorm! Heraf bor de 36 i landsognene omkring Assens.

Den nordiske navnerenæssance fortsatte i sidste halvdel af 1800-tallet, og derfor bliver det spændende at udvide undersøgelsen når en folketælling fra slutningen af 1800-tallet bliver til rådighed digitalt. Til den tid vil det blive muligt at belyse hele 1800-tallets navnebrug som også tæller en stor mængde engelske, italienske, spanske navne som *Henry*, *Bianco* og *Isabella* samt eksotiske navne som det arabiske *Sulejma* og det persiske *Gurli*.

Undertegnede siger foreløbigt tak til alle de frivillige indtaster og til Dansk Data Arkiv for at have fået mulighed for at anvende dette spændende kildemateriale.

Birgit Eggert, ph.d. Afdeling for Navneforskning, Københavns Universitet.
Mail: eggert@hum.ku.dk

Peder Dam, cand.scient. i Historie og Geografi, ph.d.-stipendiat ved Afdeling for Historie, Københavns Universitet. Mail: pederdam@hum.ku.dk